

УДК 339.9(477)

Шупрудько Н.В.

аспірант кафедри економіки та економічної безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ІНДИКАТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Досліджено вплив окремих фіскальних інструментів на основні індикатори економічної безпеки держави. Проаналізовано вплив таких податків, як ПДВ, податок на прибуток на динаміку ВВП, державного боргу, рівня безробіття, індексу споживчих цін та сальдо платіжного балансу. Досліджено вплив двох основних податків (ПДВ та податку на прибуток) на такі індикатори економічної безпеки держави, як динаміка ВВП, індекс споживчих цін, рівень безробіття, розмір державного боргу. На основі проведеного аналізу встановлено математичні залежності між фіскальними інструментами та індикаторами економічної безпеки держави, що дають змогу науково обґрунтовувати рекомендації щодо впливу фіскальної політики на національну економіку та рівень її безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, фіскальна політика, фіскальні інструменти, ВВП, ПДВ, державний борг, імпорт.

ВЛИЯНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА ИНДИКАТОРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Шупрудько Н.В.

Исследовано влияние отдельных фискальных инструментов на основные индикаторы экономической безопасности государства. Проанализировано влияние таких налогов, как НДС, налог на прибыль на динамику ВВП, государственного долга, уровня безработицы, индекса потребительских цен и сальдо платежного баланса. Исследовано влияние двух основных налогов (НДС и налога на прибыль) на такие индикаторы экономической безопасности государства, как динамика ВВП, индекс потребительских цен, уровень безработицы, размер государственного долга. На основе проведенного анализа установлены математические зависимости между фискальными инструментами и индикаторами экономической безопасности государства, позволяющие научно обосновывать рекомендации относительно влияния фискальной политики на национальную экономику и уровень ее безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, фискальная политика, фискальные инструменты, ВВП, НДС, государственный долг, импорт.

THE INFLUENCE OF FISCAL INSTRUMENTS ON ECONOMIC SECURITY INDICATORS OF THE STATE

Shuprudko N.

The influence of fiscal instruments on the main economic security indicators of the state is investigated. In particular, the impact of such taxes as VAT, income tax on GDP dynamics, government debt, unemployment rate, consumer price index and balance of payments balance are analyzed. In particular, the impact of two major taxes (VAT and income tax) on the following indicators of the country's economic security as GDP dynamics, consumer price index, unemployment rate, and size of public debt has been investigated. On the basis of the analysis, mathematical dependencies between fiscal instruments and indicators of economic security of the state are established, which allow to substantiate scientifically the recommendations on the impact of fiscal policy on the national economy and level of its security.

Keywords: economic security, fiscal policy, fiscal instruments, GDP, VAT, state debt, import.

Постановка проблеми. Сучасний гео економічний простір характеризується стрімкими процесами глобалізації, інтеграції господарської діяльності, економічної та соціальної політики. Проте між країнами не припиняється запекла боротьба за контроль над обмеженими економічними ресурсами, транспортними коридорами, новими технологіями та відстоювання власних економічних інтересів.

Підписання 27 червня 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ще більше посилює актуальність питань щодо наукового пошуку шляхів та методів під-

вищення конкурентоспроможності українських товарів на внутрішньому, європейському та світовому ринках, забезпечення сталого економічного зростання та економічної безпеки держави у цілому. Оскільки процес економічної інтеграції до ЄС передбачає максимальну ліквідацію торговельних бар'єрів на шляху міжнародної торгівлі, одними з основних важелів впливу на ці процеси залишаються фіскальні інструменти. Світовий досвід засвідчує, що більшість країн, де-юре декларуючи максимальне сприяння міжнародній торгівлі, продовжує захищати внутрішні ринки, у тому

числі за допомогою фіскальних важелів. Нехтування проблемами пошуку фіскальних важелів підвищення рівня економічної безпеки держави може остаточно перетворити кожну державу на сировинний придаток та ринок збуту товарів низької якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам досліджуваної проблематики приділено значну увагу зарубіжних і вітчизняних учених. Зокрема, питанням зміцнення економічної безпеки держави, визначенню її індикаторів і загроз, формуванню довготермінової стратегії економічної безпеки України присвячено праці таких вітчизняних науковців, як В. Геєць [1], І. Майбуров [3], В. Мартинюк [4], В. Франчук, Ю. Кіжецький [7], та зарубіжних дослідників: П. Баклі, С. Пасс, К. Прескот [8], Ч. Грей, Т. Лейн [9] та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу інструментів фіскального регулювання, а саме податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість, на основні індикатори економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень податкових надходжень значно залежить від ставок податків і, своєю чергою, впливає на стан макроекономічного розвитку країни як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Скорочення податкових надходжень може призвести до зростання державного боргу, зменшення державних видатків на фінансування соціальної сфери, уповільнення темпів розвитку економіки, що у багаторічній перспективі спричиняє зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, девальвацію національної грошової одиниці, зростання безробіття та погіршення демографічного і соціально-культурного стану країни [8, с. 180].

Спробуємо змоделювати вплив ставок податків на податкові надходження та проаналізувати вплив податкових надходжень на макроекономічні тенденції розвитку України. Це передбачає пошук залежності між ставками податків та обсягами податкових надходжень на першому етапі проведення обчислень і отримання залежності між значеннями макроекономічних показників та обсягами податкових надходжень – на другому етапі розрахунків. Така послідовність дає змогу визначити, наскільки раціональними є вибрані ставки податків та яким є вплив податкових надходжень на економічний стан країни. У кінцевому підсумку це дасть змогу визначити, як механізм фіскального регулювання впливає на економічну безпеку України.

Математичний аналіз доцільно проводити на основі визначення залежності між досліджуваними показниками, що можна зробити на основі використання методу найменших квадратів¹. На основі цього методу можливим є отримання регресійного рівняння, яке відображатиме математичну залежність між декількома досліджуваними показниками [9, с. 180]. На підставі отриманих результатів сформуємо висновки про вплив того чи іншого податку на стан макроекономічної ситуації в Україні. Регресійні рівняння можуть будуватися на основі різних типів залежностей (лінійна, поліноміальна, степенева, логарифмічна тощо). Оскільки у

цьому аналізі розглядаються показники, які описують поведінку економічної системи з погляду загальних показників на макrorівні, що виключає вплив ірраціонального складника поведінки мислячих суб'єктів – учасників цієї системи, то доцільним є використання найбільш простої з погляду математичних розрахунків лінійної залежності. Тоді шукає рівняння залежності матиме таку форму:

$$y = a_0 + \sum_{i=1}^N a_i x_i, \quad (1)$$

де y – результуючий параметр (залежна змінна); a_0, a_i – коефіцієнти регресійного рівняння; x_i – значення незалежних змінних; N – кількість незалежних змінних або чинників, що враховуються під час побудови регресійного рівняння.

У додатку до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України² наведено індикатори, на основі яких здійснюється оцінка рівня економічної безпеки України. У переважній більшості це макроекономічні показники, які дають змогу комплексно оцінити стан національної економіки. На цьому етапі дослідження використаємо основні з них: валовий внутрішній продукт, темп інфляції, рівень безробіття, державний борг. Вибір цих показників зумовлений цілями даного дослідження.

Оскільки податок на додану вартість (VAT) дає найбільші фінансові надходження до державного бюджету України, то аналіз впливу механізму фіскального регулювання на економічну безпеку держави розпочнемо саме із цього податку. На рис. 1 представлено порівняльну динаміку темпів приросту податкових надходжень від ПДВ з імпортних товарів та ВВП України.

На основі аналізу рис. 1 бачимо, що динаміка ВВП та податкових надходжень від ПДВ із увезених товарів є високо корельованою:

$$PKB = 35,6 + 8,39VAT, \quad (2)$$

де ВВП – значення валового внутрішнього продукту, дол. США; ПДВ – податкові надходження до державного бюджету України від ПДВ із увезених на митну територію України товарів, дол. США.

Рівняння (2) показує, що зростання ВВП України на 1% відбувається за зростання податкових надходжень від ПДВ з імпортних товарів на 8,4%. Із цього можна зробити висновок, що зростання рівня підприємницької активності в Україні, як і зростання ВВП, відбувається зі зростанням обсягів імпорту. Це ще раз підтверджує значну залежність української економіки від імпорту [1, с. 20], адже багато бізнес-проектів значно залежать від імпортних товарів: техніки, технологій, палива тощо, тому доцільним є зменшення податкового навантаження на імпортні товари як інструменту пришвидшення росту економіки.

Наступними індикаторами економічної безпеки держави, які були вибрані для дослідження, стали рівень безробіття та темп інфляції. На рис. 2 представлено порівняльну динаміку темпів приросту надходжень від сплати ПДВ із увезених товарів та рівня без-

¹ Має на меті визначення лінійних коефіцієнтів зміни результуючого параметра (залежної змінної) та регресорів (незалежних змінних) у рівнянні регресії.

² Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2013): Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME131588.html/

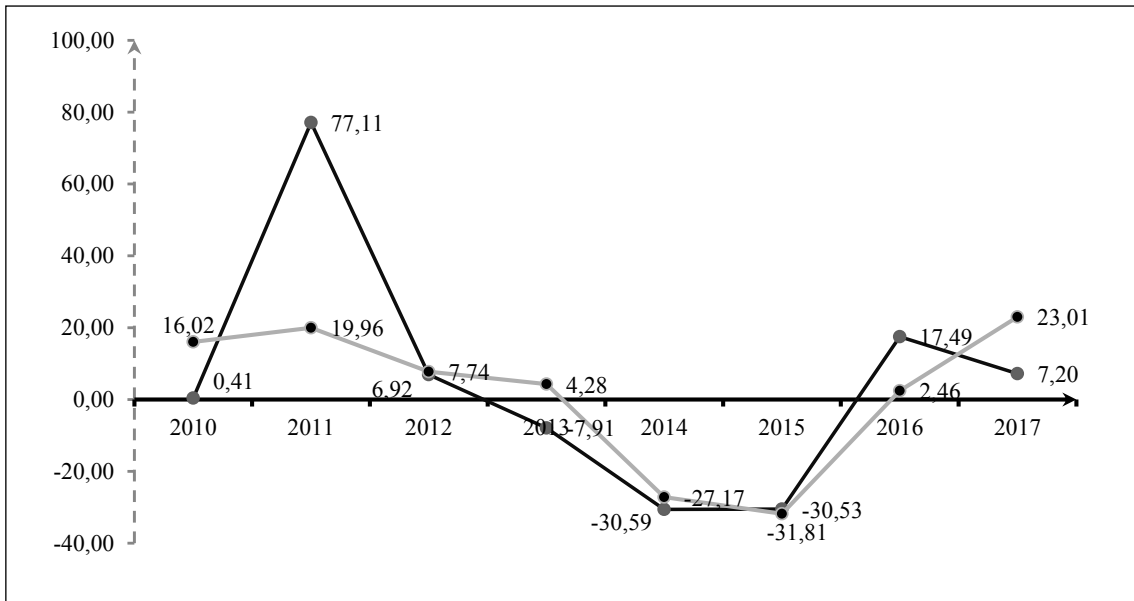

Рис. 1. Порівняльна динаміка темпів приросту ВВП та ПДВ на імпорт, %

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6]

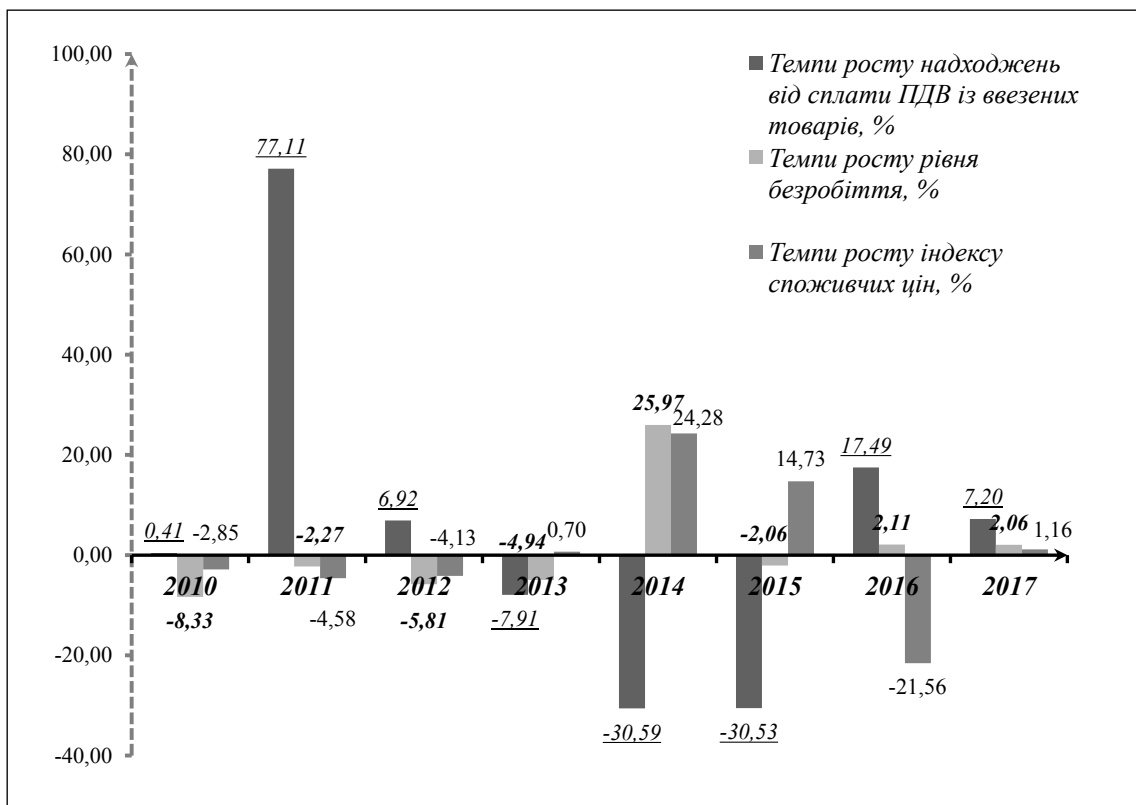

Рис. 2. Порівняльна динаміка темпів приросту надходжень від сплати ПДВ із увезених товарів, рівня безробіття та індексу споживчих цін за період 2010–2017 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [2; 5]

робіття й індексу споживчих цін (Consumer Price Index (CPI)) за період 2010–2017 рр.

Як бачимо з рис. 2, між обсягом надходжень від сплати ПДВ із увезених товарів та рівнем безробіття й інфляцією існує обернено пропорційна залежність

із часовим лагом у декілька років. Зростання надходжень від сплати ПДВ одразу не спричиняє суттєвих змін рівня безробіття та інфляції [3, с. 221], проте позитивні зміни цих базових індикаторів економічної безпеки починають бути помітними вже за два-три

роки. З огляду на це, зв'язок між цими показниками можна розглядати як опосередкований та з невисоким рівнем кореляції. Залежність між досліджуваними показниками може бути представлена таким рівнянням регресії:

$$U = 11,13 - 1,75 \times 10^{-10} VAT, \quad (3)$$

$$CPI = 143,36 - 2,56^{-9} VAT, \quad (4)$$

де U – рівень безробіття, %; CPI – значення індексу споживчих цін, %.

Отриманні регресійні рівняння залежності рівня безробіття та індексу споживчих цін від динаміки надходжень ПДВ із увезених на митну територію України товарів показують, що зростання надходжень від цього податку супроводжується зменшенням інфляції та безробіття. Це відповідає попередньому припущенню, що економічне зростання, а отже, й рівень економічної безпеки України залежить від доступності імпортованих товарів на внутрішніх ринках [7, с. 9].

Рівняння (3) і (4) показують, наскільки важливим є ПДВ для української економіки та економічної безпеки держави. Завдяки цьому податку втрати від зростання імпорту компенсуються зростанням податкових надходжень, що дає змогу згладжувати несприятливі коливання у зовнішньоекономічній активності в короткостроковій перспективі. У довгостроковій перспективі для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки доцільним є розвиток вітчизняного виробництва конкурентоспроможних товарів.

Одним із найважливіших показників, які характеризують рівень економічної безпеки України, є державний борг. Динаміка цього показника вже була представлена вище, з чого зроблено висновок, що його обсяги зростають і, найбільш імовірно, що в коротко-

строковій перспективі (один-три роки) ця тенденція збережеться. На рис. 3 відображено порівняльну динаміку темпів приросту державного боргу та надходжень від сплати ПДВ із увезених на митну територію України товарів.

З рис. 3 видно, що динаміка надходжень від сплати ПДВ з імпортованих товарів є низько корельованою (коефіцієнт кореляції менше 0,1) із динамікою державного боргу України. Це свідчить, що зростання підприємницької активності, яке зазвичай супроводжується збільшенням обсягів імпортованих операцій, відповідає уповільненню зростання державного боргу. Оскільки для цих показників рівень кореляції є незначним, то побудова рівняння регресії є недоцільною.

Окрім податку на додану вартість, одним із найбільш вагомих податків у системі фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності є податок на прибуток, який сплачують експортери. На рис. 4 представлено динаміку надходжень від сплати податку на прибуток за період 2009–2017 рр.

Рис. 4 демонструє, що поточні надходження від сплати податку на прибуток є значно нижчими, ніж упродовж 2011–2013 рр. Проте значення цього показника зростало протягом останніх трьох років, що свідчить про зростання підприємницької активності. Ставка податку на прибуток протягом 2011–2016 рр. зменшилася з 23% до 18%, причому вона залишалася незмінною протягом останніх трьох років. Це та зростання податкових надходжень свідчать, що рівень ставки цього податку є оптимальним. Окрім того, варто зауважити, що відсутність зміни ставки цього податку дає змогу підприємцям більш ефективно планувати свою діяльність, тому стабільна ставка також може бути чинником, який стимулює зрос-

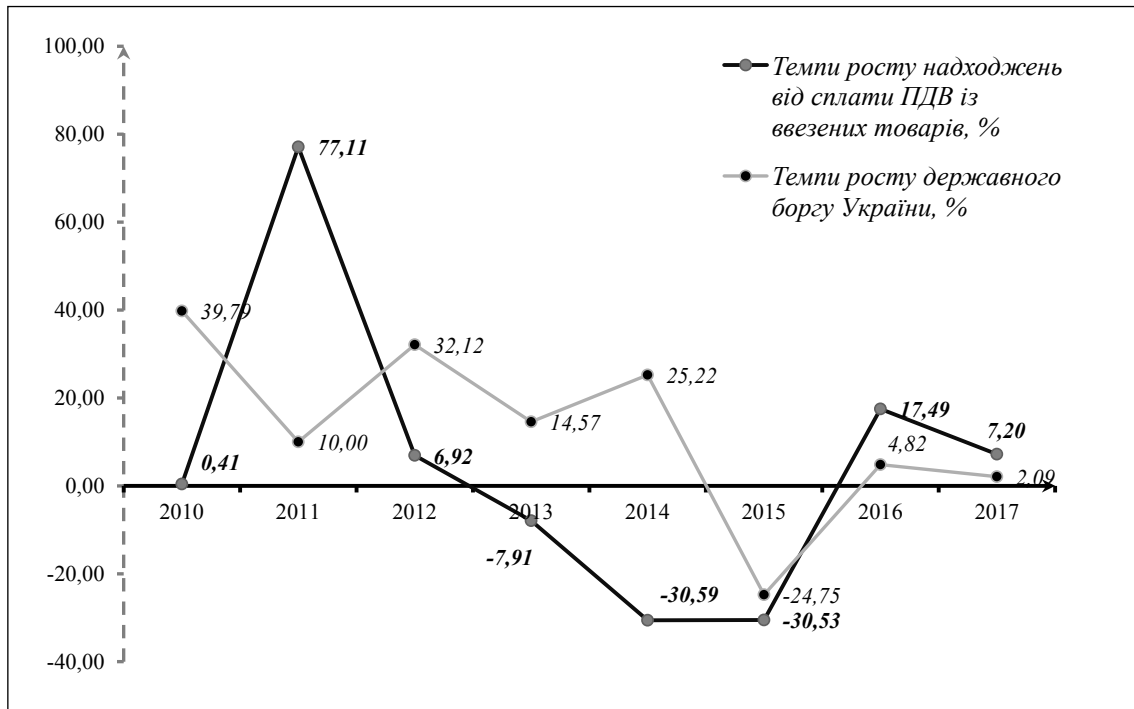

Рис. 3. Порівняльна динаміка темпів приросту ПДВ на імпорт та темпів приросту державного боргу, %

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6]

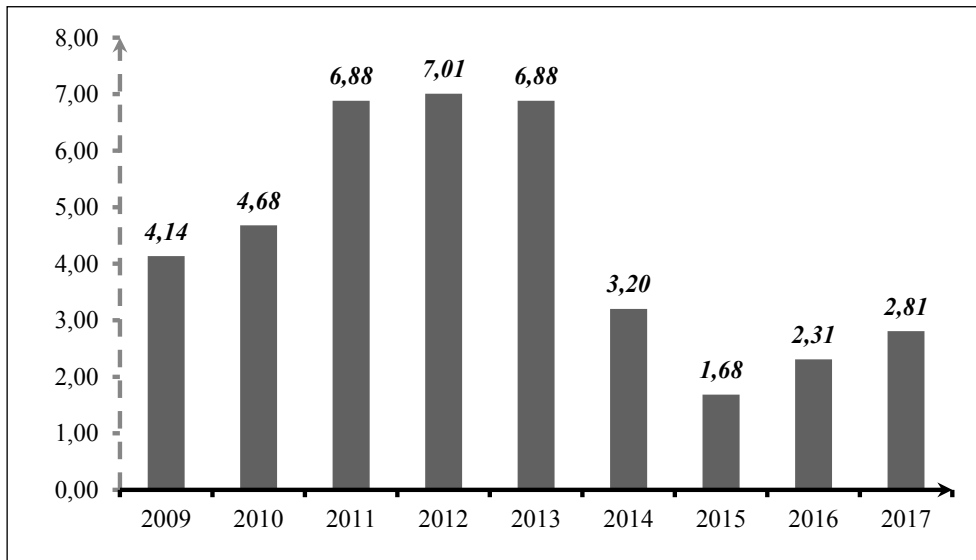

Рис. 4. Динаміка надходжень від сплати податку на прибуток за період 2009–2017 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [5]

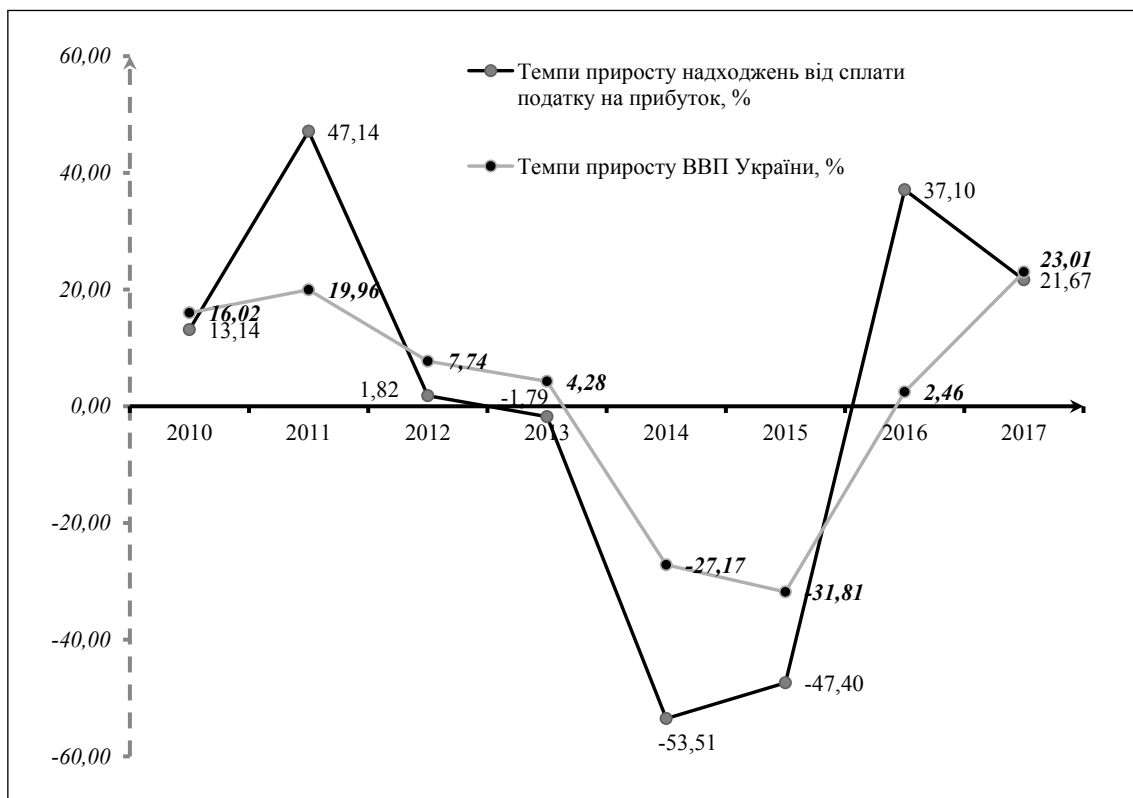

Рис. 5. Порівняльна динаміка темпів приросту надходжень від сплати податку на прибуток та ВВП України за період 2010–2017 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6]

тання надходжень до державного бюджету [4, с. 125]. Оскільки ставка цього податку змінювалася лише декілька разів, її регресійний аналіз є неможливим, проте доцільно дослідити вплив надходжень від сплати податку на прибуток на рівень економічної безпеки держави.

На рис. 5 зображено темпи приросту динаміки надходжень від сплати податку на прибуток та ВВП України за період 2010–2017 рр., %.

На основі рис. 5 можна підсумувати, що динаміка зміни надходжень від сплати податку на прибуток є більш нестабільною, ніж динаміка зміни ВВП. Також,

як це логічно впливає зі статистичних даних, зростання надходжень від його сплати відповідає економічному зростанню. Для більш повного розуміння взаємозалежності між цими показниками побудуємо регресійне рівняння:

$$ВВП_T = 66,14 + 15,48ПН_{ппп}, \quad (5)$$

де $ПН_{ппп}$ – податкові надходження від сплати податку на прибуток підприємств, дол. США.

На основі рівняння (5) можна довести попереднє припущення про те, що зростання надходжень від сплати податку на прибуток відповідає зростанню ВВП України. За збільшення ВВП на 1% відбувається зростання надходжень на 15,48%. Дослідимо вплив надходжень від сплати податку на прибуток на інші індикатори економічної безпеки держави (рівень безробіття та інфляції, вимірною у формі індексу споживчих цін). Динаміка цих індикаторів представлена на рис. 6.

Як бачимо з рис. 6, зміна надходжень від сплати податку на прибуток зазвичай відповідає зменшенню індексу споживчих цін та рівня безробіття. Це доводить, що збільшення надходжень від сплати цього податку відповідає зростанню економіки та підвищенню підприємницької активності. Регресійні рівняння залежності між цими показниками виглядатимуть так:

$$РБ_T = 10,55 - 0,33 \times ПН_{ппп}, \quad (6)$$

$$ІСЦ_T = 136,57 - 5,28 \times ПН_{ппп}, \quad (7)$$

де $ПН_{ппп}$ – податкові надходження від сплати податку на прибуток підприємств, млрд. дол. США.

Як зазначалося вище, одним із найбільш вагомих індикаторів рівня економічної безпеки України є обсяг державного боргу. Порівняльну динаміку темпів росту цього індикатора та надходжень від сплати податку на прибуток представлено на рис. 7. Між цими показниками виявлений невисокий рівень кореляції, що унеможливило використання регресійного аналізу.

На основі даних рис. 7 можна підсумувати, що зростання надходжень від сплати податку на прибуток зазвичай відповідає зменшенню державного боргу, проте суттєвої залежності між цими показниками не виявлено.

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумки проведеного дослідження, слід відзначити, що нами здійснено аналіз впливу інструментів фінансового регулювання на основні індикатори економічної безпеки України. Зокрема, досліджено вплив двох основних податків (ПДВ та податку на прибуток) на такі індикатори економічної безпеки держави, як динаміка ВВП, індекс споживчих цін, рівень безробіття, розмір державного боргу. Базуючись на аналізі динаміки податкових надходжень та макроекономічних показників, а також за допомогою побудови регресійних залежностей, нами встановлено:

1. Економічне зростання, як і рівень економічної безпеки України, значною мірою залежать від імпорту засобів та предметів праці. Результати дослідження показали, що зростання ВВП на 1% відбувається за зростання податкових надходжень від ПДВ з імпортованих товарів на 8,4%.

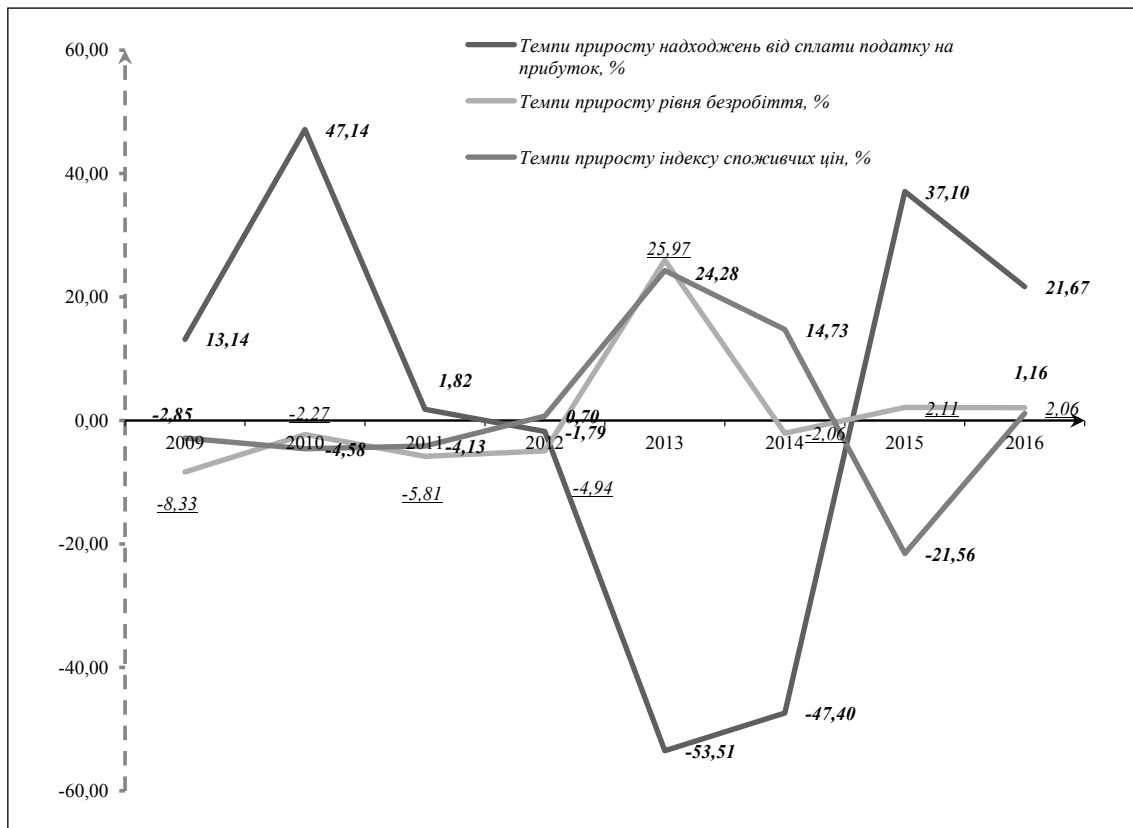

Рис. 6. Порівняльна динаміка темпів приросту надходжень від сплати податку на прибуток, індексу споживчих цін і рівня безробіття за період 2010–2017 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [2; 5]

Рис. 7. Порівняльна динаміка темпів росту обсягу державного боргу та надходжень від сплати податку на прибуток за період 2010–2017 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6]

2. Між обсягом надходжень від сплати ПДВ із увезених товарів та рівнем безробіття й інфляцією існує обернено пропорційна залежність із часовим лагом у декілька років. Швидке зростання податкових надходжень одразу не супроводжується суттєвими змінами рівня безробіття та інфляції, проте позитивні зміни цих базових індикаторів економічної безпеки починають бути помітними вже за два-три роки.

3. Проведене дослідження показало, що зростання податкових надходжень від сплати ПДВ та податку на прибуток зазвичай відповідає зменшенню державного боргу, проте всупереч економічній логіці суттєвої залежності між цими показниками в Україні не встановлено.

У подальших дослідженнях проаналізуємо вплив інших фіскальних інструментів на індикатори економічної безпеки держави.

1. Гесць В.М. Політична й економічна реформи: питання синхронізації. Економіка і прогнозування. 2001. № 4. С. 9–23.

2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.08.2018).

3. Майбуров І.А. Реформирование налоговых систем. Теория, методология и практика: монографія. Київ: Кондор, 2011. 352 с.

4. Мартинюк В.П. Фінансові аспекти розбудови митної системи в інтересах економічної безпеки України: монографія. Київ: Кондор, 2011. 326 с.

5. Основні напрями бюджетної політики на 2019–2020 роки (аналітична довідка). Financial and Economic Analysis Office in the VRU. URL: <https://feao.org.ua/?lang=en>.

6. Світовий банк. Україна. Банк даних. URL: <http://api.worldbank.org/v2/uk/country/UKR?downloadformat=excel> (дата звернення: 15.08.2018).

7. Франчук В.І., Кіржецький Ю.І. Аналіз методів оцінювання та виявлення тіньової економіки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 1. С. 1–11.

8. Buckley P.J., Pass C.L. and Prescott K. Measures of International Competitiveness: A Critical Survey. Journal of Marketing Management. 1988. Vol. 4. № 2. P. 175–200.

9. Gray Ch., Lane T., Varoudakis A. Fiscal policy and economic growth : Lessons for Eastern Europe and Central Asia: The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2007. 331 p.

E-mail: szuprudko@ukr.net